

NEGYVENNYOLCAS HONVÉDPORTRÉK

Az utószót írta és a kötetet összeállította Dömötör János

(Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992. 176 o.)

Páratlanul érdekes és szép kötetel örvendeztette meg a Zrínyi Kiadó az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc története iránt érdeklődő olvasókat. Sok töredékes és nem túl jó minőségű közlés után a nagyközönség és a szakma először veheti kézbe teljes egészében Plohn József hódmezővásárhelyi fényképész századfordulón készült, a szabadságharc még életben levő honvédeit ábrázoló 154 felvételeinek gyűjteményét. 154 negyvennyolcas honvéd – közülük 89 neve ismert – néz reánk e fotókról. Némelyikük 1849-es emlékérmét viseli, némelyikük mellén kockára díszlik; néhányukon a szabadságharcos érem mellett ott látható a kabátban az I. Ferenc József arcmásával díszített kítettetés is. Többségük afféle paraszti ünneplőben állt, vagy inkább ült a fényképészlencséje elé, de van olyan is, aki pörge kalapját térdén nyugtatva, bő szárú gatyában, ködmönben jelent meg Plohn József műtermében. Megtört és kemény tekintetek, hajlott vállú és szálfegyenes tartású öregemberek váltják egymást e képeken. De többségük szemében ott van valami földöntúli büszkeség; még akkor is, ha éppen foltozott nadrágban, vagy felsőfélben levő kabátban kellett odaülniük Plohn fényképész úr kamerája elé.

Plohn József – mint ez a kötet is bizonyítja – korának legjobb fényképészei közé tartozhatott. Nem típusfényképek készített; itt minden öreg honvéd képén átüt az egyéniség, a senki más által meg nem élt sors. Ott van e portrékon a negyvennyolcaság felett érzett jogos büszkeség, s az 1849 utáni évek valamennyi küzdelmének, szenvedésének jele.

A kötethez írott utószavában Dömötör János felvázolja a Plohn-család hódmezővásárhelyi történetét, Plohn Illés, az apa és Plohn József fényképész tevékenységét. Nem elégedett meg az egyszerű biográfiával, hanem kitért arra a kulturális környezetre is, amelyben Plohn Illés és József éltek és alkottak. Az utószóból egyértelműen kiderül, hogy Plohn József a magyar néprajznak is pótolhatatlan szolgálatot tett működésével, hiszen kb. 3000 felvételt készített Hódmezővásárhelyen és környékén, s e felvételek nagy részén jó néhány néprajzi értéket örökölt meg. Nem lehet felindulás nélkül olvasni azokat a sorokat, amelyekből

kiderül, hogy e nagy értékű gyűjtemény közzétételét milyen szűklátókörű és ellenszenves érveléssel akadályozta meg a két világháború közötti időszak néhány múzeumi tisztviselője, mégpedig annak ellenére, hogy a hazai néprajztudomány legnevesebb kutatóinak sora ajánlotta a gyűjtemény megvételeét és közzétételét. S felindulásunk felháborodássá válik, ahogy Plohn József 1944. évi sorsáról olvasunk. Az idős fényképész 1944. májusában 30 nap elzárásra ítélték, mert nem volt hajlandó viselni a sárga csillagot. Plohn József csupán azért nem töltötte le büntetését, mert 1944 nyarán őt is deportálták, s útban a haláltábor felé, a vonaton, belehalt az embertelen körülményekbe.

Dömötör János utószavából megtudjuk, hogy Plohn József a honvédeket megörökítő felvételeket nem saját elhatározásából készítette. 1902-ben a kolozsvári 1848–49-es Ereklýmúzeum felhívást tett közzé, s kezdeményezte a szabadságharc még életben levő honvédeinek fényképen történő megörökítését. A felhívás a Vásárhelyi Híradó augusztus 10-i számában is megjelent, egy hónappal később, szeptember 14-én a lap már arra szólította fel az öreg honvédeket, hogy Plohn József fényképész műhelyében egyenruhában, vagy sötét polgári ruhában jelenjenek meg.

De vajon valamennyi fénykép ekkor készült-e? A kétely egyetlen név kapcsán vetődött fel bennünk. A kötet 79. oldalán található Szamecz András százados arcképe. Szamecz András Bona Gábor kőtetének (Kossuth Lajos kapitányai, Bp., 1988.) tanúsága szerint már 1899-ben meghalt Hódmezővásárhelyen. Elképzelhetőnek tartjuk tehát, hogy a honvédarcképek egy részét Plohn József még e felhívás kibocsátása előtt elkészítette.

Az utószó nem utal arra a tényre, hogy a fényképeken szereplők többsége a hódmezővásárhelyi honvédegylet tagja volt, s nevük megtalálható Mikár Zsigmond 1891-es kötetében (Honvéd-Névkönyv. Az 1848/49-diki honvédseregnek 1890-ben még életben volt tagjairól). Ily módon jó néhány személynél megállapítható a foglalkozás és a rang is. A fényképeken három százados (Kapeller Antal, Péchy Albert, Szamecz András) szerepel. (Megjegyzendő, hogy a 171. oldalon közölt

listában a századosi rang nem Szamecz, hanem Szabó Sándor neve mellett szerepel. Szabó Sándor azonban a szabadkai honvédegylet tagja volt; itt tehát nyilván nyomdahibáról van szó). A név szerint ismertek fényképei között szerepel még Tóth Imre hadnagyé, aki 1890-ben Hódmezővásárhely város ügyésze volt. (A 89. oldalon ez a rang is odébb került egy oldalal.) Őrmester volt Schweiger Mór, 1890-ben „alkusz”; és Misits Dániel tüzemester. Tizedes volt Bartha István (1890-ben napszámos), Kovács László (1890-ben iparos), Lugosi József (1890-ben napszámos), Román (Mikár szerint Ruhman) Mór (1890-ben házaló), Steiner Vilmos zászlótartó (1890-ben házaló), Szabó Sámuel (1890-ben csizmadia), Tokody János (1890-ben iparos).

Tudjuk, hogy a Mikár-féle Honvéd-névkönyv adatai nem mindig megbízhatók. Elképzelhető azonban, hogy Plohn is hibásan jegyzett fel néhány nevet a negatívok hátára. Mikárnál Csató Nagy József szerepel, Plohnál Csótó Nagy József. Ilyen, azonos személynek tűnnek még a következők: Dobrina (Drubina) István, Éhes (Ékes) András, Csákó (Csáki) Ferenc, Gilicze József (Ferenc), Hemző Borus (Hemzső Borud), Muntzán János (Multyán Pál). Mikárnál szerepel Olasz József, Mihály és Péter; Plohnál Olasz Ferenc és Olasz János. Ilyen azonosság-nak tűnik még Theodosz Tamás (Teodosz Tamás), Zvara István (János) neve is.

Mindezt azért tartjuk szükségesnek megjegyezni, mert ha a Kiadó a korszak valamelyik szakemberét felkérte volna a kötet lektorálására, ezeket az adatokat is szerepeltetni lehetett volna az egyes személyeknél. Hiszen a századosok életrajzaival – Bona Gábor említett kötetének köszönhetően – már rendelkezünk, s tudomásunk szerint csaknem teljesen készen van már a hadnagyok és főhadnagyok életrajzaival is. Schweiger Mór őrmester valószínűleg azonos azzal a 8. (Koburg) huszárezredű huszárral, aki az 1848 őszen Astleithner Adolf százados vezetésével hazatért századdal érkezett magyar földre.

A lektorálás már csak azért sem ártott volna meg a kötetnek, mert az 1848–49-es hadkiegészítésről írott oldalakon meglehetősen sok a félreértés. Pl. a Batthyány-kormány nem akkor kezdte meg „független zászlóalj felállítását”, amikor nem sikerült elérnie, „hogy az országhatárokon kívül állomásozó magyar

ezredeket hazavezényeljék”, hanem e hazavezényeltetési kísérletekkel párhuzamosan. Nyilván téves az az adat, amely szerint egy március 15-i határozat döntött volna a szegedi tábor létrehozásáról; ez a május 15-i minisztertanács határozata volt. A magunk részéről nem látunk semmi különösét abban a tényben, hogy „már a honvédtoborzási törvények életbeléptetése előtt kerültek vásárhelyiek a nemzetőrök soraiba”, hiszen a nemzetőrséget az 1848. évi XXII. törvénycikk alapján mindenütt meg kellett szervezni. Itt nyilván arról lehet szó, hogy a vásárhelyiek ott voltak a májusban szervezni kezdett, eleinte önkéntes, vagy mozdítható nemzetőrségnek nevezett, toborzás útján felállított honvédség soraiban. Az 1848 augusztusában szervezni kezdett önkéntes mozgó nemzetőrségnél megint nem érdemes kiemelni azt, hogy az így létrejött alakulatot elsősorban a „szegényebb néposztályból” hozták létre; hiszen ez egy önkéntes alakulatnál természetesnek tekinthető. Az önkéntes mozgó nemzetőrség társadalmi összetételéhez semmi köze sem volt a vagyonosok megváltási lehetőségének; ez csupán az 1848 szeptemberétől megkezdett honvédtoborzásban, majd újoncozásban játszott szerepet.

Kossuth sokat említett toborzóútját az utószó hibásan hozza kapcsolatba a honvédtoborzással. Kossuth ugyanis nem az országgyűlés által elfogadott és az uralkodói jóváhagyás elmaradása ellenére életbe léptetett katonaillesítési törvény végrehajtását kívánta elősegíteni útjával. Kossuth célja az volt, hogy Jellacic betörése miatt, a horvát sereg esetleges dunai átkelésének megakadályozására minél nagyobb népfelkelő és mozgósított nemzetőri erőket indítson ki a dunai átkelők védelmére. Ezt pedig el is érte; az már csak toborzóútjának „mellékes” haszna volt, hogy lelkesítő beszédei hatására néhány önkéntes is jelentkezett a Hódmezővásárhely által kiállítandó újoncok közé.

Összegzőként elmondhatjuk, a Zrínyi Kiadó szép kötetben állított maradandó emléket az egyszerű hódmezővásárhelyi honvédeknek, s az őket megörökítő hazafias fényképészeknek, Plohn Józsefnek. Reméljük, hogy Bercsenyi Lénárd 1849 utáni arcképcsarnoka s Plohn József fényképei után egyszer majd akad kiadója a többi, hasonló jellegű gyűjteménynek is.

Hermann Róbert